

című néhány lapos írásmű (nem sajtóhiba: a cím kisbetűvel!) az irodalom és trágárság viszonyával foglalkozik. Egy másik, hosszabb dolgozta *A lustaságról* szól, szintén vallomásértékű. Ez utóbbinak a végén Ottlikot idézi E. P.: „Bárcsak lenne egy igazi jó léha írónk. De a léhák mind rosszak, a jók meg mind komolyak... Úgy látszik, egy ilyen kicsi országnak csak gyenge vagy legföljebb közepes léha írója lehet, de sohasem támadhat egy igazi, bátor, jó léha írója. Kár.” (Ez az idézet Ottlik Gézának a *Nyugatról* című írásából való.) E. P. így fűzi tovább a maga mondanivalóját: „Igen, nagyraárgó pillanataimban ezt szeretném; fittyet hányva, hogy itt élünk, ebben a tényleg kicsi országban, és tényleg (kurzív) Európa szélén, távol, ahol tényleg ‘nehezebb ugyanaz’, ténylegesen, mindenünket mozgósítva mindezzel nem törődni — ha lehet: de hisz ez a tét! — és megkísérelni, hogy igazi, bátor, jó léha íróvá legyünk.”

Mi türés, tagadás, különös beszéd ez, de komolyan kell vennünk. Ez a léhaság minden, csak nem könnyű. Kosztolányi juthat eszünkbe, az *Esti Kornél éneke*:

*Tudjuk mi rég, mily könnyű,
mit mondanak nehéznek,
és mily nehéz a könnyű,
mit a medvék lenéznek.*

Nem tanulmányt írunk, emlékezünk. Esterházy Péter életének és írói munkálkodásának megrázó eseménye/teljesítménye a *Javított kiadás*. Amikor elolvastuk, úgy gondoltuk, hogy ez után más, több, nem következhet. Igazán váratlanul következett rá a halálos betegségéről szóló beszámoló. Hadd idézzek egy feledhetetlen részletet a *Hasnyálmirigynaplóból*: A könyv (s a történet) fele táján járunk!

„Örültek nekem ott, és én is nekik (látogatóba ment valahová — J. I.). Van, aki tudta az ‘aktualitásonat’... van, aki nem. Csak én nem tudtam olykor, hogy ki igen, ki nem. Neveket elfelejték, nő..., hogy de jól lefogytam, ugye, szándékosan, ugye, nincsen semmi baj. Közben nem vett levegőt. Éppen beszélgettem Komáromi Zolival a rák gyakorlati ízeiről, gyógyszerek, étkezések, lélek. Ebből hajoltam ki imbecillisen vigyorogva, már hogy volna baj, eltekintve a ráktól. Jól van, te mindig viccelsz. Szerintem én sose viccelek, de ezt nem mondtam neki. Zoli azt válaszolta, hogy viccelek, persze, de ez nem vicc. A nő kedvesen legyintett ránk, hogy akkor tehát minden rendben, nyilván csak szórakozunk vele. A fogadás alatt, úgy tűnik, mégis megtudta, hogy mi vicc, mi nem, mert visszajött, és szépen, komolyan azt mondta, hogy jobbulást kíván teljes szívéből.

Mostanában sokat találkozom ezekkel a teljes szívekkel, és ilyenkor muszáj megígérem, hogy

jobbulni fogok. Azt hittem régen (Krisztus, nem, a homár előtt), hogy a kegyes hazugság a betegeknek jár, de nem, nekem kell gyakorolni szegény egészségesekekkel szemben, hogy meg ne bántódjanak. Intő: Fia konok következetességgel rákos, kérem a szülőt, keressen fel a fogadóórán, csütörtökön 5–7 között a tanáriban, a földszinten.

De szerettem a piaristákhoz járni! Más ember volnék a gimnázium nélkül, de nem akarnám rájuk tolni a felelősséget. Szerintem amúgy sem tudják, milyen sok jót tettek velem. Most kicsit meghatódtam, de ezt kemény kézzel letöröm. Letörve.”

Betegsége miatt kihullott hosszú, gondosan ápolt haja. Aztán, kevéssel halála előtt újra nőtt a haja, utolsó képein rövid, kisfiús hajzattal nevet ránk. A Biblia szól arról, hogy Absalom, Dávid lázadó fia az apja hadai ellen vívott sorsdöntő csatában hosszú haja miatt fönnakadt egy fa ágain, az öszvér kiszaladt alóla, ellenfelei ott letek rá, s ölték meg, védekezni se tudott ellenük. Péter elvesztette a hosszú hajzatát, hogy kisfiús hajjal kerüljön a Teremtője elé.

Hatvanhat éves korában halt meg, nem tudom, eszébe jutott-e Arany János négy soros verse, a *Sejtemem*:

*Életem hatvanhatodik évébe’
Köt engemet a jó Isten kévébe,
Betakarít régi rakott csűrébe,
Vet helyettem más gabonát cserébe.*

Akik szerettük, nem felejtjük el.

JELENITS ISTVÁN

ESTERHÁZY PÉTER KATOLICIZMUSA

Esterházy Péterről fájdalmas halála kapcsán sokat írnak a hazai és az európai lapokban. Nem csoda, hiszen korunk egyik legnagyobb írójaként tarthatjuk számon. Kiemelik posztmodern iróniáját, nyelvi zsenialitását, furcsálkodással mustrálgatják kékvérű tartását, autonóm és kacér megszólalásait. Teológusként számomra hite és katolikussága jelent támaszt és kihívást. Ismert volt róla, már a Kádár-korszakban is, hogy gyakorló hívő ember — „templomba járó, katolikus ember vagyok” —, hogy a budapesti piarista gimnáziumba járt, ahová én is, hogy Jelenits István tanára és gyóntatója volt, amint nekem is (a gyónást leszámítva). 1990 utántól az összetettebb viszonyok között is őrizte katolicitását, diszkréten, kritikusan. A katolicizmus „az olyan nekem, hogy egy eredeti képet használjak, mint a család. Ott látunk meg minden rosszat a legélesebben — ott is kell —, s ez az, ami nélkül az ember egyedül volna.”¹ Az Esterházy családban ma-

gától értetődő volt mindaz, amit általában katolikuságnak neveznek, a vásár- és ünnepnapiszentmisék, a papságról és egyházi vezetőkről való élcelődés, az egyház ügyei iránti lojális és féltő érdeklődés. Ez a sorsszerű katolicitás nem rekedt meg az öröklött adottságban, hanem írói pályáját végigkísérő módon, folyamatosan újra emlézett mélység és távlat volt. „Meglehetősen katolikus vagyok, nyakas katolikus” — mondta 1999-ben Debrecenben a könyvhét megnyitóján.²

A kereszténység katolikus változata közösségi természetű, vagyis politikai. Így nem is csoda, hogy miközben a posztmodern irodalmi és közéleti világban a hit és a vallás inkább magánügy, választott privát spiritualitás, amely szinte csak befelé, valamiféle lélekharmónia felé hat, a katolikus közösségiség kultúra és politika, vállalás és felelősség. Amíg a rendszerváltás előtti időszakban a katolikus politika a „pártunk és kormányunk” iránti kényszerű vagy számító lojalitás és a lelkiismerettel szembeni még inkább kényszerű lojalitás közötti egyensúlyozást jelentette, addig a rendszerváltást követően közel ugyanezt jelenti. Nem az álláspont és állítás, hanem annak nyilvánossága változott a damaszkuszi úton való csúcsgalamban. „Félek azoktól, akik hangosan hisznek. Azok nagyon tudnak valamit. Pontosabban: éppen azt tudják, hogy milyen az Úristen. De az Úristen nem ilyen vagy olyan; más. Krisztus az, aki közvetít. Am hogy esélyünk legyen az értésre, nagyon halknak, kicsinek, elszántsak és odaadónak kell lennünk.”³ Ilyen és hasonló kiszólásai és beszólásai miatt az egyre megosztottabb politikai nyilvánosság Esterházyt a liberális oldalra helyezte, amely később összerosódott a bal oldallal (lásd „ballib”), s veszítette el értelmét önmagában véve, és mint mérce úgyszintén. Esterházy katolicitása azonban a katolikus hit és hagyomány alapján állva volt kritikus a közállapotokkal szemben, s a katolikus egyház közviszonyaival szemben úgyszintén. A váltást követően sokak hiányérzetét és csalódottságát fogalmazta meg, amikor bírálta a kello és hiteles önkritika hiányát, az előző és azt megelőző rendszerekkel való együttműködés színvonalait és bűnbánatait. „Nem ez a hitből fakadó erő lehetne az, amit egy katolikus mint katolikus fölajánlhatna a hazájának? Gyöngeségtől, esendőségtől nem véd meg a hit, de hát a bűnbocsánatot illetően egyszerűen nagyobb (lehet) a kultúrája egy katolikusnak, ez megkönnyítené a vallomástételt.”⁴ Apja, akit a talán legnagyobb művében, a *Harmónia Caelestis*ben édesapámnak szólít, s aki nekem a *Harmónia Aeternitatis*ban keresztapám, ügynökmúltjával birkózva írta e sorokat a hit bűnbánatban megmutakozó erejéről.

Megszenvedte az új demokrácia kísértéseit és elbukásait, amelyben szerinte nem tudott érdemi

katolikus alternatíva megmutakozni. „Görccsel felelünk. Azt gondolom, az új rendszerben a katolikus egyház semmivel sem nyújtott többet, mint a társadalom maga, ami talán érthető is, hiszen része annak. Örökségünk a félelem, a gyanakvás. De nagy és csak egyszer elkövethető hiba volna, ha kigyánakodnánk egymást a saját jusunkból, abból a közös tudásból, amelyből összeáll egy ország.”⁵ Egyértelmű illetékeségéből fakadóan súlyos felelősség terhelte és tüntette ki az új viszonyok között (el)helyezkedő katolikus egyházat. Nem hangadó, hanem mértékadó kultúrának és közösségnek tekintette, ezzel az elvárással tárgyalta és bírálta. Álláspontja egybevágott a vallásszociológiai kutatások eredményeivel, amelyek egyrészt bemutatták, mekkora presztízsveszteséget szenvedett el a katolikus egyház a kilencvenes évek elején, másrészt a vele szemben egyáltalán nem csak a hívek részéről megmutakozó elvárás is, hogy legyen erkölcsi mérce a közügyek területén, s az egyház álljon ki a társadalmi igazságtalanságokkal szemben az átalakulás, illetve a modernizáció veszteségeiért.

Pilinszkyhez hasonlóan Esterházy nem tartotta magát katolikus írónak, hanem katolikusnak és írónak. Katolicitása nem valamely dogmák vagy intézményi érdekek demonstrálásából állt, hanem ennél mélyebb természetű volt. A katolicitás szűrőjén kapta, mint Babits, Ottlik vagy Rónay a műveltséget, kultúrát, Európát. Számára a kereszténység egyrészt kultúrakereszténység az előbbi értelemben, másrészt irányultság és vallásgyakorlat. Lényeges eleme a diszkréción, amelyben az ember főként hallgat Istenről.⁶ „A titok bele van zárva Istenbe. Még ez se jó. A titok is az Isten.”⁷

A kereszténység vallásában a megtestesülés hite szerint az „ige” (logosz) inkarnálódott. Így aki író, aki szavakkal és szavakban él, valami-képpen eleve keresztény, eleve kapcsolódik a betlehemi igéhez. A nyelv, a szó szakrális, mert a szintagmák egy másik valóságot jelenítenek meg — hatékonyan, amint a dogmatika tanítja a szentésegekről: *signum verum et efficax* — igaz és hatékony jelek. Az igaz szavak hatékonyságába vetett hit az író hite. Szavaival állít, állításával közelíti a távolit, a végső soron el nem érhető. „A szentesség, a szakrális, az a művészetnek is alapszava. S erről, hogy esetlenül mondjam, a kereszténység elég sokat tud. A hallgatásról, a hallgatás mélyén lévő szóról, a gyöngeségről, a kicsiről. Az író beszél, nem hallgat, de a csönd felé törekszik.”⁸

Ebből az igényességéből és mélységből engedhette meg magának „nyegleségeit”, ahogy az *Évek iszkolásában* önkritikusan fémjelzi stílusát. „Az író tartozik nem megfélemlíteni a komolytalanságáról sem, mert részben ez az ő furcsa, szellelbeli komolysága.”

Leginkább a legnagyobb titkokkal szemben volt flegma és nyegle, így Istennel és a halállal szemben, mert így tudta kifejezni megszeppenségét, a kiskamaszt, aki mindig volt és maradt. „Anyám halála már többször bevált nekem, hogy evvel a talán nyeglének nevezhető kifejezéssel éljek, de nem nyegle, hanem tárgyyszerű, tényleg bevált...”⁹ „Nyegle katolicizmus”¹⁰ az övé, mint zsebre vágott kezű kamasz a legvalódiabb tekintélyjel szemben, félrebillent fejjel, szemüveg mögül hunyorgón. Az étellel kapcsolatban miről is van szó? A *Hasnyálmirigynapló* 2015. június 20. szombati bejegyzése szerint: „Maradjunk annál, hogy: rák — test, és csak erről? Meg kicsit Istenről. — Hát ez így nyegle. ‘De miért?’ ‘Nem tudom.’”¹¹

Esterházy katolicitása a tudás és a nem tudás nyelvjátékában van jelen, döbbenetesen gazdag életművében. A szavak és mondatok elsöprő áradata vagy kusza kavalkádja végső soron a kimondhatatlan kimondására tett életmódszerű kísérlet. Tehát teológia, tehát katolicitás.

MÁTÉ-TÓTH ANDRÁS

¹E. P.: *A halacska csodálatos élete*. Magvető, Budapest, 1994, 40.

²Alföld, 1999. 8. sz.

³*A halacska csodálatos élete*, i. m. 178.

⁴E. P.: *Javított kiadás*. Magvető, Budapest, 2002, 232.

⁵E. P.: *Egy kékharisnya feljegyzéseiből*. Magvető, Budapest, 1994, 20.

⁶*Az évek iszkolása. Esterházy Péter és Marianna D. Birnbaum beszélget*. Magvető, Budapest, 2015, 121.

⁷E. P.: *Egyszerű történet vessző száz oldal — a Márk-változat*. Magvető, Budapest, 2014, 14.

⁸*A halacska csodálatos élete*, i. m. 40.

⁹E. P.: *Semmi művészet*. Magvető, Budapest, 2008, 20.

¹⁰Élet és Irodalom, 1998. 30. sz.

¹¹Magvető, Budapest, 2016, 26.

„EGY MAGYAR ÜRGE” Köszöntésképpen a 90 éves Vasadi Péter szóművesnek, akinek költött házaiba biztonságosan menekülhetünk

Az *Üdvösség ideje* című Vasadi-esszékötlet első mondatában nevezi önmagát a költő *magyar ürgének*, „aki bele-belebámul a nagy semmibe, be is merészkedik oda, s némi gondolatokkal és versnek nevezhető zsákmánnyal hátrál kifelé onnan”. Zsákmány is kerül aztán a szövegbe Hamvas Béla, Török Endre, Weöres Sándor, Pilinszky János, Andrej Tarkovszkij, Rilke és sok más szerző kapcsán erről a nagy, csodálatosan kegyelmes semmiről, a semmi kis kenyérről, ami az élet itt nekünk. Kölcsönözve a szerzőtől, mintha csak önmagáról írni: „Irodalmi ismeretei rendkívül tárgy-gazdagok,

széleskörűek. Hazai és világirodalmi példái találóak, pontosak és mély megfontolásokon alapulnak. A közelítő, fiatalabb nemzedékbeliek fölfedezték művének ezt a fajta hitelességét is, szó szerint az ő tudását, (szabad mozgást biztosító) tanácsainak igazát, és abban a tálalásban, amelyben kínálta magát, a pajkosság gesztusaival körbevett komolyságot nagy szeretettel fogadták.” (*Kormos István arcképe*hez, in: *Üdvösség ideje*. 1998, 134.) Az idén kilencvenéves csecsemő öt éve emígyen nyilatkozik: „Bevillan egy karthausi barátom levele, amelyben arról ír, hogy szereti a paprikát, amit juhtúróval és gyümölcsreszeléssel töltenek meg. Abban a pillanatban eszembe jutott: valaki rág. Az időből úgy ugrott ki ez a sor, hogy azonnal hozta a verset. Az én ars poeticám az akaratlan kiszolgáltatottság... Minden arra mutat, újul meg, próbáld ki! Létezni kell, de a lét nem hiányozhat a létezésből.” (*Vasadi Péter 85 éves*, in: *litera.hu*.) Szóval, „*valaki rág*”. Ez a megújuló titkos féreg foga rágás másképp: „Hallottaim szívem / homokján fekszenek / forrás körül. / Minden ezer évben egyetlen kortyot isznak.” (*Interieur*, in: *Nem kő se csillag*. 1984, 57.) És megint másképpen: „Tengerfenéken áll az angyal. / Két nagy lába körül / fölgűrődik a végtelen / emlékezet, mint iszapvár.” (*Óda a vízhez*, in: *uo*. 63.) Tehát megy és mindegy neki — érti a módját.

Kedves Péter, mivel kilencvenéves „Sötét tekinteted / szemünkben megfeneklett, / de lát egy gödröt, melyben / nagy szív dobog.” (*Remény*, in: *Hó és madarak*. 1982, 117.), barátságunk — még ha csak egyszer találkoztunk is személyesen (Mit is számít! És bocsánat az erősen sánta párhuzamért, de Te sem találkoztál szegény verdeső Thomas Mertonnal, pedig ahogy egyszer és máshol is írtad, nyilatkoztad: ő te vagy és te ő!), de akkor azt mondtad nekem, hogy ha írok bele, akkor miattam szoktál megvenni egy kiadványt. Nekem (aki azóta sejttem, hogy csak *egy másnak* írunk) ez most is sokat jelent, mert ezt úgy mondtad nem látottan, de belenézve a gödrömbe, mint az anyám, az öcsém, vagy a fiam — és ott én, mit is tagadjam, én örökbe fogadtalak téged. „Ó szerelem, szerelem, / esőben ázik el arcunk.” (*Perc*, in: *Nem kő se csillag*, 73.) — és ebben a szeretésnél is fájóbb baráti szeretésben, „Ahogy a hold kibukkan / és alámerül, / a Tójasban föllobog a Nap, / s mint egy titkos szerelmi szerkezet, / perceg ütemesen: / élünk, barátaim!” (*Élünk, barátaim*, in: *Hó és madarak*, 126.), értem meg, hogy nekem Te nem vagy sem férfi, vagy nő, sem ember, vagy angyal, sem idős, vagy fiatal, sem költő, vagy olvasó. Te az vagy nekem, ahogy tested földi jelenlétét hordozod, akivel azóta is együtt végesszük a fizikai munkát, a mindennapi előteremtését, a melót, a monoton izzasztó szakmозdulatokat. Akivel mozgulatok nélkül is együtt izzadok azóta, hogy évtizedek alatt lassan elmosódott és